

**SPATIAL PERCEPTION AS THE CONSTRUCTION OF NATIONAL
IDENTITY IN YAHYA KEMAL BEYATLI'S POETRY**

**YAHYA KEMAL BEYATLI'NİN ŞİİRLERİNDE MİLLÎ KİMLİK İNŞASI
OLARAK MEKÂN ALGISI**

*Şamil YEŞİLYURT*¹

ABSTRACT

Stereotypes which eliminates to individuation in postmodern era reveals exclusive, domineering situation in a peripheral system. This system, which desires to be community members' virtually a chimera while increasing individual loneliness and introverted draws catastrophic moods. This condition is usually seen as a disease of modern times, but in fact, identity crisis which one of the main problems of each era, in front of society and the individual arise as the alienation and loneliness psychology. The person seeking identity firstly begins spiritual journey with the question itself; adds to its society and geography; interrogation, proving, a sense of ownership which society and places the ripple occur. The point where the individual wants to achieve is this: between lived lands with own identity are a very close relationship; territories revealing itself, at the same time self has been built up; another aim is prove that the building bridge the triangle of time-space-person reliable. In this sense, Yahya Kemal Beyatlı, stands on the issue of identity, seeking solutions to them, which contribute with works to the nation-building process one of the artist's. In this study, the process construction of national identity at the beginning of the 20th century which such a situation again occur and problem of existence-erosion perhaps the most fell throughout the history of Turkey, Yahya Kemal Beyatlı's poetry will be examined in the context of spatial perception.

Key Words: National identity, Yahya Kemal Beyatlı, space.

---

¹ Yrd. Doç. Dr. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: samilyesilyurt@gmail.com

ÖZET

Postmodern çağda bireyleşmeyi ortadan kaldıran stereotipler, periferik bir sistem dâhilinde dışlayıcı, mütehakkim bir durum ortaya koymaktadır. Toplum fertlerinin âdeta bir kimera olmasını arzulayan bu sistem, bireysel yalnızlığı ve içe kapanıklığı artırırken katastrofik ruh hâlleri çizmektedir. Bu durum genellikle modern zamanların hastalığı olarak görülse de aslında her çağın temel sorunlarından biri olan kimlik bunalımı, toplum ve bireylerin karşısına yabancılaşma ve yalnızlık psikolojisi olarak çıkmaktadır. Kimliğini arayan birey, ruhsal yolculuğa önce kendisini sorgulamakla başlar; yaşadığı toplumu ve coğrafyayı buna ekler; bireyden başlayarak topluma ve mekânlara dalga dalga yayılan bir sorgulama, ispatlama, sahiplenme duygusu ortaya çıkar. Bireyin ulaşmak istediği nokta ise yaşadığı topraklarla kendi benliği arasında çok yakın bir ilişkinin olduğu, kendisini ortaya çıkaran toprakların kendi benliğini de inşa ettiği ve zaman-mekân-kişi üçgeninde kurulacak bu köprünün sağlam oluşunu ispat etmektir. Bu anlamda Yahya Kemal Beyatlı, kimlik meselesi üzerinde duran, bunlara çözüm yolları arayan, uluslaşma sürecine eserleriyle katkı sunan sanatçılardandır. Bu çalışmada yine böyle bir tablonun yaşandığı ve varlık yokluk sorunsalının Türk tarihi boyunca belki de en çok hissedildiği XX. yüzyıl başlarındaki millî kimlik inşa süreci, Yahya Kemal Beyatlı'nın şiirlerindeki mekân algısı bağlamında irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Millî kimlik, Yahya Kemal Beyatlı, mekân.

GİRİŞ

Milletlerin hayatlarında önemli süreçler vardır ki varlıklarının ispatı, köklerinin kuvvetlendirilmesi, ötekileştirilme eğilimine karşı benliğini ortaya koyma direnci, bu anlarda daha çok anlam kazanır. Osmanlı Devleti'nin asırlar süren ömründe idare edilenlerin kimlik tanımlamalarından çok geleneğin ve saltanatın kimliği üzerinde durulmuş; ancak devletin dağılma sürecinde geçerliğini yitiren bu anlayışa karşı kimlik meselesinin bir kez daha ele alınması zorunlu bir hâl almıştır. Millî kimliğin yeniden oluşturulmasına eserleri ile katkı sağlayan aydınlardan biri de Yahya Kemal Beyatlı'dır. O, manevi vatanın münşilerinden biri olmuş, bu bağlamda vatan topraklarına da güçlü bir aidiyet duygusuyla bağlılığını dile getirmiştir.

Tanzimat Dönemi'nden itibaren aydınlar, vatan mefkûresinin sınırlarını çizmeye çalışmış, milleti bu ekseninde bir araya getirmeye çaba harcamıştır. Vatan şairi unvanıyla bilinen Namık Kemal "Vatan Makalesi"nde onu şu şekilde anlatır: "İnsan vatanını sever; çünkü vatan öyle bir galibin şemşiri veya bir kâtibin kalemiyle çizilen mevhûm hatlardan ibaret değil, millet, hürriyet, menfaat, uhuvvet, tasarruf, hâkimiyet, ecdâda hürmet, aileye muhabbet, yâd-ı şebâbet gibi bir çok hissiyât-ı ulvîyyenin içtimaından hâsıl olmuş bir fikr-i mukaddestir."

(Kaplan, Enginün, & Emil, 1993, s. 223) Yahya Kemal'in fikirlerinden etkilendiği isimlerden biri olan Namık Kemal'in vatan anlayışı da hissî ve vicdani temellere dayanır. Bu düşünceyi işleyip geliştiren, incelten ve çağın şartlarına göre düzenleyen Şemsettin Sami, Yusuf Akçura, Ziya Gökalp, Yahya Kemal gibi aydınlar kültürel sahada; Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşları ise siyasi ve askerî sahada Türk millî kimliğinin inşasına emek vermişlerdir.

Yahya Kemal gibi ortak kaynaklardan beslenen Ziya Gökalp münevverlerin, sanatçıların, bilim insanlarının gideceği yolu şu sözlerle ifade eder:

“...vatan dinî, ahlâkî, bedîî güzelliklerin bir müzesidir, bir sergisidir. Vatanımızı derunî bir aşkla sevmemiz bu samimî güzelliklerin mecmuu olduğu içindir. O hâlde, millî harsımızı bütün güzellikleriyle ne zaman meydana çıkarırsak, vatanımızı en çok o zaman seveceğiz ve bu kadar şiddetle seveceğimiz o sevimli vatan uğruna şimdiye kadar yaptığımız gibi yalnız tehlike zamanlarında hayatımızı değil, sulh ve sükûn anlarında da bütün şahsî ve zümrevî ihtiraslarımızı feda edebileceğiz. Görülüyor ki millî tesanüdü kuvvetlendirmek için, ilk ibtida, millî harsı yükseltmekle mükellef olan münevverlerin bu işi çabuk başarmaları lâzım.” (Gökalp, 1976, s. 83)

Yahya Kemal de eserleri vasıtasıyla bu yolda kolektif ruhu harekete geçirmeye ve bilinçlenmeyi sağlamaya çalışmıştır. Çünkü bir toprak parçası yalnızca kimlik kazandığında vatana dönüşür. Bu çerçevede Yahya Kemal'in Anadolu Türkçülüğünün önemli savunucularından birisi olmasını hatırlamak gerekir. Vatan, milletin son kalesidir. Osmanlı Devleti en ağır kayıplarından birini Balkan Savaşlarında vermiştir. I. Dünya Savaşı'nda pek çok cephede mücadele etmiş; vatan topraklarının müdafaası yapılmış; ancak o topraklar Çanakkale Cephesi'ndeki kadar büyük bir mücadele ile savunulamamıştır. Çünkü Anadolu'nun anahtarı olan Çanakkale kaybedilirse sığınılacak son vatan toprağı da elden gidecektir. Bu sebeple Anadolu'ya askerî mücadelelerle, cephelerde gösterilen gayretlerle sahip çıkmak kadar sonraki süreçte Türk münevverlerinin de fikrî bakımdan bu başarıyı perçinlemelerini önemli hâle getirmiştir. Yahya Kemal bu düşüncelerle Anadolu milliyetçiliği ve Türkçülüğüne kalemiyle emek vermiş, son kalenin maddi ve manevi anlamda elde tutulmasına, kimlik kazanmasına hizmet etmiş münevverlerdendir.

Kimlik meselesi, bireysel ve kolektif bütünlük taşıyan bir sorunsaldır. Öyle ki kimlik inşasının temelinde öncelikle bireye kim olduğunu bildirmek esastır. İlk insandan beri cevabı aranan Ben kimim? sorusu, beraberinde Biz kimiz? sorusunu da getirir. Yahya Kemal'in şiirlerindeki romantik milliyetçilik, özü itibarıyla bu sorulara verilen cevaplardan ibarettir. Birey önce varlık sebebini, yeryüzünde bulunma gayesini, yaşadığı coğrafya ile olan bağı, amacını, felsefesini, nereden geldiğini ve nereye yöneldiğini bilecek; bunun ardından kolektif anlamda benzer sorgulama faaliyetine girecektir. Dolayısıyla kendini tanıyan birey, ikinci aşamaya geçecek ve kolektif bir konumlandırma gereği duyacaktır. Yahya Kemal'in şiirleri ve nesir yazılarındaki gerek tarihe yönelerek geçmişin şanlı günlerinde kimlik arayışı gerekse Osmanlı coğrafyasının ve bilhassa İstanbul'un çeşitli semtlerinin sosyal yapısından kesitler vererek

tarihle hâli bir araya getirme düşüncesi millî kimlik ile mekânın bir arada oluşunu işaret eder. Fransız milliyetçiliğinin oluşumunda tarih ile milletin ayrılmaz biçimde birlikte düşünülmesi, Yahya Kemal'in de bu düşüncüyü merkeze koymasına önderlik etmiştir. Dolayısıyla Yahya Kemal'in millî kimlik inşasında, vatan topraklarının üzerindeki değerlerle birlikte düşünülmesi esastır. Böylece şiirleri vasıtasıyla o, hep var olan ve toplumsal bilinç dışında taşınan değerlerin farkında olunmasını sağlamaya çalışmıştır.

Taner Akçam, Türk millî kimliğinin sürekli aşağılanmaya bir tepki olarak oluştuğunu söyler. Osmanlı tarihinde Türk olmanın aşağılanmakla eşanlamı algılanması; kaba, cahil, anlayışsız, akılsız anlamında bir hakaret olarak kullanılması; Orta Çağ ve Yakın Çağ'da Türklerin barbar, şiddet düşkünü yaratıklar olarak bilinmesinden dolayı ilk Türkçü düşünürler, Batılıların isnat ettikleri suçlamaların iftira olduğunu ispat etmeye çalışmışlardır. Batı dünyasında bu tür yargıların var olmasının önemli bir sonucu vardır: Tüm dünyanın Türklere karşı olduğu, Türklerin tarihin şamar oğlanı yerine konulduğu ve bu nedenle sürekli haksızlığa uğradığı fikri sabit olarak Türk ulusal bilincinde yer etmiştir. Bu durum toplumsal bir paranoya olarak algılanırken güçlü bir anlaşılama sendromu ve yalnızlık psikolojisinin her türlü davranışı belirlediği savı merkezî düşünce olmuştur. (Akçam, 2008, s. 54-55) Yahya Kemal'deki millî kimliğin inşası da bir anlamda Batı'nın Türkleri ötekileştirme ve yadsıma programının üzerine şekillenmiş bir antitezdir. Türklerin 1071'den beri bu topraklarda olması, toprağa Türk mührünü vurması, bu toprakların geçmişin izleriyle yoğrulması, mekânın insanı şekillendirdiği kadar insanların da mekânları kendi kültürlerine göre şekillendirmesi bu kimliğin mekân boyutunu açıklar. Taner Akçam, aşağılanma hissi dışında güçlü bir tarihin baskısı altında ezilmek, Türk millî kimliğinin yok olma korkusu, art arda yaşanan hızlı toprak kayıplarının doğurduğu ümitsizlik, Batı'nın çifte standardı, dış ve iç düşmana karşı manevi birlik ve bütünlük içinde bulunma hissiyatının Türk millî kimlik arayışlarında tetikleyici unsurlar olduğunu belirtir. (Akçam, 2008, s. 58-60)

Öncelikle cevaplandırılması gereken birtakım sorular vardır: Millî kimlik sorunu bir kültürel kimlik sorunu mu, yoksa varlığını ispat etme temeline dayanan ontolojik bir problem midir? Millî kimlik inşasında neden bu kadar geç kalınmıştır? Kimliğin ön plana çıkarılmasını benliğin ön plana çıkarılması ile eşdeğer gören İslami gelenek ve asırlar boyunca egemen bir güç olarak hükümran olmak kimlik arama önünde gizli bir engel oluşturmuş mudur? Osmanlı Devleti'nin çok uluslu yapısının kimliği ön plana çıkarmada olumsuz bir rolü olmuş mudur? XIX. yüzyıla kadar üzerinde pek de durulmayan kimlik meselesi neden birden bire önem kazandı? Bunu tetikleyen unsur olarak sadece 1789 Fransız İhtilali'ni işaret etmek yeterli midir? Bu sorulara alınacak cevaplar aynı zamanda Türk millî kimliğinin inşasına da ışık tutacaktır. Çünkü çağdaş dünyada kimlik olgusu kendini ve geçmişini tanıma, dünya üzerinde bir yer edinme, benliği ve kolektif ruhu keşfetme ile eşdeğerdir.

Kimlik problemi, her şeyden önce bir varlık problemidir. Toplumların kimlik arayışları son yıllarda yerini daha çok bireylerin kimlik arayışlarına bırakmıştır. Tarihi verilerden hareketle önce varlığını ispat etme, ardından bulunduğu yeri mekânlaştırma ve vatan edinme kimlik inşa etmenin merkeze koyduğu temel unsurlardandır. Bu düşünceden hareket eden Yahya Kemal de Bergson felsefesinin merkezini oluşturan ve daha çok zamansal yığılmayı ifade

eden “*duree*” düşüncesi ile mekânı birleştirerek Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni kimlik inşasına Osmanlı'dan miras alınan artkimliğin mekân unsurlarını kullanmakla başlar. Çünkü “Kollektif kültürel kimlik, bu kimliği oluşturan unsurların nesiller boyu sürmüş tekbiçimliliğine değil, halkın belli bir kültürel birimine dâhil nesillerde var olan bir süreklilik duygusuna, bu birime ait tarihin eski devir ve olaylarının paylaşılmakta olan anılarına ve her bir neslin bu birim ve onun kültürünün kolektif kaderi hakkında taşıdığı tasarıma atıfta bulunmaktadır.” (Smith, 1994, s. 48) Bundan dolayı kültürün zaman içindeki değişmesi ve sürekliliği, mekândan ayrı düşünülmemektedir.

Amin Maalouf, *Ölümcül Kimlikler*'de her kişinin kimliğinin resmî kayıtlarda görünenlerle kesinlikle sınırlı olmayan bir yığın ögeden oluştuğunu; insanların büyük çoğunluğu için dinsel bir geleneğe bağlılığın söz konusu edilebileceğini; bir ulusa, bazen iki ulusa; etnik ya da dilsel bir gruba; az ya da çok geniş bir aileye; bir mesleğe; bir kuruma; belli bir sosyal çevreye; bir eyalete, bir köye, bir mahalleye; bir kabileye; bir spor takımına ya da meslek kuruluşuna; bir arkadaş grubuna; bir sendikaya; bir işletmeye; bir partiye; bir derneğe; bir cemaate; aynı tutkuları; aynı cinsel tercihleri; aynı fiziksel özürleri paylaşan ya da aynı zararlı etkilere maruz kalan bir insan topluluğuna ait olmanın kimliğin belirleyici unsurları olduğunu ifade eder. (Maalouf, 2000, s. 16) Dolayısıyla kimliği tek bir aidiyete indirgemenin doğru olmayacağını anlatır.

Anthony D. Smith, her bir bireysel kendi'yi oluşturan kategori ve rollerin en kesin ve temel olanının cinsiyet kategorisi, ikinci unsurun mekân ya da ülke/toprak kategorisi, üçüncü unsurun da sosyo-ekonomik toplumsal sınıf kategorisi olduğunu söyler. (Smith, 1994, s. 17-18) Bireylerin yaşam alanlarını mekânlaştırma düşüncesiyle başlayan ilksel algılamaların zamanla vatan kavramına zemin hazırlaması, kimliğin toprakla olan bağlantısını insanlık tarihi kadar eskiye götürür. Bireye atalarından miras kalan bu arketipsel ruh, canlı biçimde kuşaklar ötesine aktarılmaya devam etmektedir. Seküler çağda bu evrensel sahiplenme hissi içindeki millî vasfını gösteren taraf, içinde bulunulan toplum değerleri, kolektif ruh ve hepsini taşıyan mekân ile şekillenmektedir. Bu sebeptendir ki bir İngiliz'in, Amerikalının, Arap'ın, Türk'ün toprağa/mekâna yüklediği manadaki en büyük ortaklık sahiplenme duygusudur. Sahiplenme ise toprağı vatan yapmak için yeterli bir etmen midir? Smith, millî kimliğin oluşumunda topluluk mensuplarının kendilerini özdeşleyecekleri, aidiyet hissi duyacakları belli bir toplumsal mekânı, az çok hatları kesin ve sınırlanmış bir toprak parçasını önemli kabul eder. (Smith, 1994, s. 24-25) Daha çok Fransız aydınlanmacılardan edindiği bu birikim, aynı kaynaktan beslenen Yahya Kemal'in düşünceleri ile örtüşür. Ancak Yahya Kemal sahiplenme ve aidiyeti şimdiki zamanla sınırlı bırakmaz; tarihin birikimini daha ileriye götürerek mekânı, bütün unsurlarıyla kucaklar. O mekânda ataların ruhu, geçmişin zaferleri, şimdinin olumsuzlukları ve geleceğin ümitleri vardır.

“...milletlerin iyi tanımlanmış ülkelere/topraklara sahip olmaları gerekir. Öyle ki, örneğin ellerindeki toprağı bir demirci örsündeymiş gibi işleyerek temellük eden, kendilerini yüksek denizlerin harcından gören eski Flamanlar gibi, halk ile toprak adeta birbirlerine ait olmalıdırlar. Ama söz konusu toprak parçasının herhangi

bir yer olması mümkün değildir; o herhangi bir toprak parçası değil, 'tarihî' bir toprak, 'yurt', halkın 'beşiği' olmalıdır. Türklerde olduğu gibi, o toprak soyun köklerini taşımasa bile bu böyledir. 'Tarihî toprak', terrain (toprak) ile halkın, nesiller boyu birbirleri üzerinde müşterek ve yararlı etkilerde bulunduğu bir topraktır. Tarihî bellek ve çağrışımların mekânı haline gelir yurt; 'bizim' bilgilerimizin, azizlerimizin ve kahramanlarımızın yaşadıkları, çalıştıkları, dua edip savaştıkları yerdir. Bütün bunlar yurdu yeryüzünde biricik kılar. Nehirleri, denizleri, gölleri, dağları ve kentleriyle 'kutsal' hâle gelir yurt -derin ve deruni anlamları sadece sırra matuf olanlar, yani milletin öz-bilinçli evlatlarınca kavranabilecek mübarek ve yüce yerlerdir buralar." (Smith, 1994, s. 25-26)

Conrad Lodziak, "Kendini tanımlama, bireyin kendine yüklediği anlamlara atıfta bulunduğu için, kimlik 'arayışı' temelde bir anlam arayışıdır." (Lodziak, 2003, s. 17) derken yine millî, kültürel ve toplumsal yapının köklendirilmesine vurgu yapar.

Mekânın Poetikası isimli çalışmasında mekânın ne olduğu sorusunu irdeleyen Gaston Bachelard, bu kavramın orada bulunan kişi ile olan özdeşliğinden yola çıkarak mekânsal aidiyetleri sorgular. Bu durum, mekânın yer ile özdeşleştirilmesini beraberinde getirmiş olsa bile epistemolojik açıdan yaklaşıldığında mekân ile yer arasında bir paralellikten çok bir paradoksun varlığı sezilir. Mekânda bir aidiyet, yerde ise bir mensubiyet vardır; mekân, sahiplenmeyi; yer, yabancılaşmayı çağırır; mekân bize ait olan, kendimizi huzurlu kabul ettiğimiz yaşam alanlarımız; yer, bizim için emanet olan, uzağımızda ve ruhumuzun dışındaki ortamlardır. Bu sebeple toprağa sahip olmak demek aynı zamanda o toprağın taşıdığı değerler bütününe de sahip olmak, onu kabul etmek, ona ait olmak ve ona sevgi ile bağlanmak demektir. İşte bu andan itibaren herhangi bir yer olan toprak parçası, bir anda mekânlaşmakta ve Smith'in de yukarıda ifade ettiği gibi atalarımızın, kanun koyucularımızın, krallarımızın, azizlerimizin, şairlerimizin ve din adamlarımızın anayurdumuz hâline getirdikleri kutsal bir toprağa ve vatana bürünmektedir. "Başlangıçta bir kutsal mekân olan coğrafya, modern öncesi zamanlarda dinin, modern zamanda ise ulusçuluğun etkisiyle kimlik belirleyicisine dönüşmüştür." (Taştan, 2012, s. 5) Bundan dolayı Yahya Kemal'in millî kimlik inşasında mekâna yüklediği anlam, hep özel ve derin olmuştur.

İnsanoğlu, eski çağlardan beri zaman ve mekân üzerine fikirler üretmiş; zamana ve mekâna hâkim olma arzusuyla kimi zaman inanç sistemlerini dahi bunun üzerine inşa etmiştir. Eski Yunan'da tanrıların babası olarak kabul edilen ve zamana hükmettiğine inanılan titan Kronos'un isminin "zaman" anlamına gelmesi ve en tepeye zamanın konumlandırılması tesadüfi değildir. Bakhtin, Kronos ile Yunanca "mekân" anlamına gelen "topos" sözcüğünü bir araya getirerek zaman mekân özdeşliğini kronotop olarak ifade eder. "Kronotop, zamanla mekan arasında çeşitli toplumsal deneyimler aracılığıyla farklı biçimlerde kurulan içsel bağların edebiyattaki özgül görünümünün adıdır. Bu anlamda edebiyatla toplum, biçimle ideoloji arasında bir kesişme noktası daha oluşturur." (Bakhtin, 2001, s. 28) Mekânın zaman tarafından anlamlandırılması, tarihine sıkı sıkıya bağlı milletlerin toprakla tarih arasındaki etkileşimini kuvvetlendirecek ve kimlik inşasındaki ilk müracaat noktası olarak görülmesini beraberinde getirecektir. Nitekim Yahya Kemal de bu çizgide hareket etmiştir.

Milliyetçiliğin çıkış noktası olan millet kavramı, ırksal bir anlam taşıyan ifadelerin uzağında tamamen bireylerin "...vicdanında birlik ve beraberlik..." (Akçura, 1978, s. 35) esasına göre şekillenmiş insan topluluğu ile açıklanmaktadır. Durkheim'in sosyolojik görüşlerini millet kavramıyla birleştiren Gökalp, aynı şekilde milleti, kültürel olarak birbirine bağlanan toplum olarak niteleyerek sadece ırka dayalı millet anlayışını reddeder. İbrahim Kafesoğlu da bu kavramı, "Millet, topluluk bütünü'nün tamamlılık ve ahengini sağlayan, orijinal müesseselerini yaratan ve yaşatan duygu ve kültür birliğinin kaynağı millî kültür unsurları bakımından, fertleri arasında iştirak bulunan bir sosyal birliktir." (Kafesoğlu, 1970, s. 223) diye ifade eder. Smith milleti, "tarihî bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihî belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı..." (Smith, 1994, s. 32) olarak tanımlar. Bu ifadelerin ortak noktası olan vicdani birlik, kimliğin inşasında önemli rol oynar. Oysa "...millet oluşturma süreci bir 'icat'tan çok etnik çekirdeği 'yeniden kurmak' ve bu çekirdeğin kültürünü modern bir devletin gerekleriyle ve azınlık durumundaki toplulukların özlemleriyle bütünleştirmektir." (Smith, s. 174-175) Burada iki önemli kavram ile karşılaşılmaktadır: aidiyet ve mensubiyet. Milletler mensubiyet, etnisiteler ise aidiyet merkezli işler. Birey bir topluluğa sonradan dâhil olur, o topluluğun değerlerini kendi öz değerleri gibi kabullenir ve vicdani olarak bunları özümserse mensubiyet; irki anlamda, kalıtım yoluyla edindiğinde ise aidiyet duygusu öne çıkar. Millet olmanın temelinde ise kavmiyetçiliğin ötesinde tamamen vicdani mensubiyetler vardır. Kimlik inşası bir anlamda kolektif varlığı koruma ve köklendirme faaliyeti olduğu için mensubiyetler, aidiyetlerin önünde olmuştur. Kimlik, bütünüyle birileri tarafından verilmez, kazanılır; ona doğuştan sahip olunabildiği gibi bağlam içinde de şekillenebilir. Bu noktada mensup olunan değer ile ait olunan değer arasında fark ortaya çıkar. Aidiyetlerimiz, bizim öz parçalarımızken mensubiyetlerimiz kişisel irademizle dâhil olduğumuz oluşumları karşılar. O hâlde kimliğin bünyesinde aidiyetler olduğu gibi daha çok mensubiyetler bulunur. Mensubiyetlerin birleştirici temel unsuru da mekân/topraktır. Öyle ki teritoryal bir vatanın birleştiriciliği olmadan milletler mit, kültür, tarih gibi ortak değerler bakımından birbirine ne kadar bağlı olursa olsun zamanla ayrışacak ve yabancılaşacaktır. Bundan dolayı millet, "...hem mülkiyet ve (kelimenin tam anlamıyla) yeniden inşa, hem de ataların yaşadıkları ve tarihin bir 'yurt' olarak belirlediği yere ait olma anlamında 'toprak'la ilgilidir." (Smith, 1994, s. 76)

Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*'nda irki Türkçülere, kavmî Türkçülere, coğrafi Türkçülere, Osmanlıcılara, İslam ittihatçılara ve fertçilere göre milletin nasıl algılandığından tek tek söz eder ve bütün bunlardan sonra milleti şu şekilde tanımlar:

"...millet, ne ırkî, ne kavmî, ne coğrafi, ne siyasî, ne de iradî bir zümre değildir. Millet, lisanca, dince, ahlâkça ve bediiyatça müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümredir. Türk köylüsü onu 'dili dilime uyan, dini dinime uyan' diyerek tarif eder. Filhakika, bir adam kanca müşterek bulunduğu insanlardan ziyade, dilde ve dinde müşterek bulunduğu insanlarla beraber yaşamak ister. Çünkü, İnsani şahsiyetimiz, bedenimizde değil, ruhumuzdadır. Maddi meziyetlerimiz ırkımızdan geliyorsa, manevi

meziyetlerimiz de terbiyesini aldığımız cemiyetten geliyor.” (Gökalp, 1976, s. 17-18)

Smith, milliyetçilik türlerini ikiye ayırır: teritoryal milliyetçilikler ve etnik milliyetçilikler. Bunlardan teritoryal milliyetçilikler dediği toprağa dayalı milliyetçilik anlayışını da ikiye ayırır: bağımsızlık sonrası hareketler ve bağımsızlık öncesi hareketler. Onun bağımsızlık sonrası hareketler diye nitelendirdiği bu milliyetçilik türü bir anlamda Yahya Kemal’in de şiirleri yoluyla yaptığı milliyetçilik türüdür. “Bağımsızlık sonrası hareketler: Millet kavramı temelde sivil ve teritoryal olan hareketlerdir. Çoğu zaman etnik farklılıklar arz eden nüfusu yeni bir siyasî topluluk hâlinde bir araya getirmeye ve bütünleştirmeye çalışacak ve (...) yeni bir ‘teritoryal millet’ yaratmaya çalışacaklardır; entegrasyoncu/bütünleştirici milliyetçiliklerdir.” (Smith, 1994, s. 133-134)

Birlikte yaşamak, aynı toprak parçasında aynı duyguları hissetmek, ortak bir geçmişle geleceğe bakmak teritoryal vatanın birleştirici taraflarıdır. Kişinin doğduğu, büyüdüğü ve öldüğü topraklar bu düşünceyle hep önem arz eder. Hiç gidilme bile doğum yerine karşı manevi bir bağlılık hissedilmesi, insanların tanışırken birbirlerine isimlerinden önce hangi memleketten olduklarını sormaları, toprak üzerinden birliktelik ve ortaklık kurulmaya çalışılması, kişinin öldüğünde defnedileceği yeri vasiyet etmesi bireylerin hayatında mekânın ne kadar önemli olduğunu işaret eden birkaç örnektir. Çünkü bir toprak parçasını vatan edinme hissiyatı; sahiplenme, ait olma ve bir olma düşüncesiyle eş değer ve insanlık tarihi kadar eskidir. Kişinin doğduğu yere karşı özel bir his taşıması, memleket duygusunu ve kimliğin bir yönünü işaret eder. Aynı zamanda Yahya Kemal’in bir toprak parçasını vatan yapmak için bir doğanla bir ölene ihtiyaç olduğunu söylemesi, nüfus kütüklerinde yazan mekân ismiyle mezarlıkların da toprağa vurulmuş kimlik mührü olduğu düşüncesini doğrular.

“Kuşkusuz, bir ‘anavatan’ ihtiyacı, yani insanların kendi ulusal teritoryalarının olması, milliyetçiliğin temel prensibidir. Gerçekten milliyetçilik, diğer amaçları ne olursa olsun, toprağa sahip olmak ve onu muhafaza etmektir; çünkü pratik olarak ulus-inşa etme işinin gerçekleştirilebilmesi sadece bu tür bir sahiplik aracılığıyla olur. Sadece bir anavatanda etnik üyeler, siyasal birlik ve toplumsal bağlılıklarını hissedebilirler. Sadece bir anavatanda ya da onun üzerinden devletler ya da elitler ‘vatandaşları’ harekete geçirebilir; çünkü bir ulus için bir anavatanın kazanılması ön koşuldur.” (Smith, 2002, s. 211)

XIX. yüzyıl ortalarında bir ümit kaynağı olarak görülen Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülüğün XX. yüzyılın ilk yarısında yerini Anadolu milliyetçiliğine bırakması ve Türk tarih tezinin bu doğrultuda kullanılması tamamen bu amaçla ilgilidir. Meseleye Yahya Kemal gibi bakan dönem sanatçıları vatani ütopyik/ulaşılmaz mekânlar olarak değil; kültürel olarak saptanmış sınırlara sahip bir değer olarak görür.

“Ulusal hayat, salt maddi yaşayış birliği değildir. Hatırlanan ve bilinç hâline gelen tarih, ancak vatanın değerinin manevi bir ideale dönüşmesi durumunda

gerçekleşir ve bir çıkar sağlamasa dahi o topraklar için can verebilecek hâle gelmiş olur. Anadoluculuk, Turancılığın Türk toplumunda yarattığı unutulmaz acıların ve tecrübelerin ürünü olarak ona tepki şeklinde doğan bir milliyetçiliktir.” (Atabay, 2008, s. 517)

Anadolu'ya dört bir yandan tutunan Türklerin ütopyalarla, gerçekleşmesi imkânsız birlik idealleriyle kaybedeceği zamanı, elindeki son toprak parçasını da riske atacağı lüksü kalmadığı için dönem sanatçıları Anadolu milliyetçiliğine yönelmiş ve kurtuluşu bu eksende kuracakları kimlik inşasında aramışlardır. Bu coğrafyadaki Türk ilerleyişinin başlangıcı 1071 kabul edilir. 1071 öncesi tarih inkâr edilmez; ancak Anadolu'ya sahip çıkmak, onu elde tutmak için başlangıç tarihi olarak Türklerin Anadolu'nun kapılarını ardına kadar açmaları ve burada yeni bir vatan kurmaları gösterilir. Dolayısıyla Anadolu milliyetçiliği irki olmadığı gibi aksine teritoryal tabanlı bir kültürel milliyetçiliktir. Anadolu milliyetçiliğinin de ağırlık noktası vatandır. Bu düşüncelerle Yahya Kemal, gerek nesirlerinde gerekse şiirlerinde millî kimliğin oluşturulmasında tarih ve vatan duygusunu merkeze koymuştur.

YAHYA KEMAL BEYATLI'NIN ŞİİRLERİNDE MİLLÎ KİMLİK İNŞASI OLARAK MEKÂN ALGISI

Yahya Kemal, klasik edebiyat geleneği içinde modern çizgilerle eserler veren, çağdaş Türk edebiyatında kendisinden sıklıkla bahsedilen, Türk kimliğinin edebiyat, kültür ve sosyal hayat içinde inşa edilmesinde emekleri yadsınamayacak bir münevverdir. Şiir, makale, mektup, hatıra, deneme türlerinde eserler kaleme alan sanatçı, pek çok bakımdan Türk edebiyatının modernleşmesine hizmet etmiştir.

Yahya Kemal'in yaşadığı yıllarda Batı'nın Osmanlı Devleti üzerindeki yıkıcı, paylaşımçı ve yaşama şansı tanımayan emelleri pek çok aydın tarafından bilindiği için çözüm arayışlarına girilmiş; önceki süreçte denenmiş fikir hareketleri üzerine yeni yaklaşımlar da geliştirilmiştir. Akdeniz havzası uygarlığı olarak bilinen yaklaşımı Yakup Kadri ile birlikte edebiyat dünyasında yerleştirme gayretinde bulunan Yahya Kemal, başarısız olmalarına rağmen Nev-Yunanilik ile millî kimliği konumlandırmaya çalıştıkları mekânı, Akdeniz kültürünü, işaret etmiştir. Türklerin bin yılda bu uygarlığa yaptığı katkıları edebî ürünlerde işleme düşüncesini taşıyan, Latin ve Grek edebiyatları ekseninde bir Türk edebiyatı oluşturmayı hedefleyen, Türk edebiyatının bir Akdeniz havzası edebiyatı olduğuna vurgu yapan, Asya uygarlığından Akdeniz uygarlığına; Doğu medeniyetinden Batı medeniyetine geçişin sembolü olacak bu edebî hareket, artık büyük fikir cereyanlarından ziyade küçük hamlelerle toplumu birleştirme, mekâna ait hisset(tir)me ve sahiplen(dir)me çabalarının bir halkasını temsil eder. Anadolu bin yılda Türk kimliğini kazanmıştır. Türkler sahip oldukları topraklara kendi mühürlerini kanlarıyla vurdukları için; oraya müziğini, yaşam biçimini, mimarisini, felsefesini, hayata bakışını kazıdığı için Anadolu bir Türk toprağıdır. Türkler Asya'dan gelmişlerdir. Ancak mekânları o kadar Türkleştirmişlerdir ki İstanbul bile artık

Türk olmuştur. Bütün bunlardan dolayı Yahya Kemal, kimlik inşasına toprak ve vatandan başlar. İnsan ile vatanın yekvücut olduğuna inanan sanatçı, Türk vatanını Türk milletinin vücudu olarak görür. Hele de İstanbul fethedildikten sonra ebediyen Türkleştirilen bu topraklarda her şeye o kadar kimlik kazandırılmıştır ki buralarda ölüm bile Türk'tür.

“Vatan bir mevhum değil, doğrudan doğruya cedlerimizin doğduğu, bizim doğduğumuz, evladlarımızın doğacağı topraktır:

Toprağın bir rengi, bir milliyeti vardır. Milletler büyük muhâceretlerden sonra yerleştikleri toprakları kendi öz şahsiyetleri ile temsil etmişlerdir; İtalya toprağı İtalyan, Fransa toprağı Fransız, Almanya toprağı Alman olduğu gibi Türkiye toprağı da Türktür.” (Yahya Kemal, 1990, s. 257)

Yahya Kemal'e göre vatan, “...İstanbul'dur, Üsküp'dür, Trabzon'dur, Yozgat'tır, Ankara'dır ve bunların içinde sayılamayacak kadar hatıralar vatandır.” (Yahya Kemal, 1990, s. 260)

İstanbul'u fetheden komutana değil, kahramanca savaşan yeniçeriye, o isimsiz kahramana gazel yazan Yahya Kemal, Türklerin İstanbul'u fethetmek için âdeta Allah tarafından gönderildiğini söyler:

“Düşün çelengi Rûm'un eğilsün ser-î Firenk

Vur Türk'ü gönderen yed-i takdîr aşkına” (Yahya Kemal, 2012a, s. 15)

Yahya Kemal, neden kimlik meselesi üzerinde ısrarla durduğunu aslında Peyam gazetesinde Sorbonne'da Bir İhtifâl Münâsebetiyle başlıklı yazısında “...Tanzimat'tan evvel Osmanlılar irfanen düşkün, hiç olmazsa bedenen kavi idiler. Tanzimat'tan sonra -evvelkine nisbeten- irfanen yükseldiler, lakin bedenen en düşkün bir seviyeye indiler. Avrupa'da zebânzed o 'Türk gibi metin' darb-ı meseline Türkleri gören Avrupalılar, artık inanmıyorlar.” (Yahya Kemal, 1990, s. 134-135) sözleriyle anlatır. Dolayısıyla romantik tavrın etkisinden kurtulmak yerine geçmişe daha çok eğilen Yahya Kemal, ecdadın kahramanlıklarından ve bıraktığı kültürel birikimden söz edip şanlı günleri yâd etmekten haz alır.

İstanbul'da doğup yetişen, orada yaşama kültürü ve hazzını alan pek çok sanatçı gibi Yahya Kemal de bütün olarak İstanbul'un tarihine, kültürüne, yaşam biçimine, insanına hayrandır. Bu durum, etkisinde kaldığı klasik Türk edebiyatı sanatçılarından edindiği birikimle alakalıdır. Zira İskender Pala, Tâcîzâde Cafer Çelebi'nin *Hevesnâme*'sinin İstanbul'un ilk kimlik kartı sayılabileceğini belirtirken aslında Yahya Kemal'in esin kaynağı olan bir geçmişe de gizli bir gönderme yapar.

“Tâcîzâde Cafer Çelebi tarafından, İstanbul'u dikkate değer bir mekân duygusu ve şehir kimliğiyle ele almış ilk eser olan Hevesnâme nazmedilmiştir. Eser genel bir İstanbul tanıtımı ve övgüsünden sonra şehrin göz alıcı semtlerini, saraylarını, bazı kurumlarını, bahçelerini, Yedikule'yi, Ayasofya ve Fâtihi camilerini, Sahn-ı

Semân Medresesi'ni ve daha pek çok yerini tarihî, mimari, coğrafi ve içtimai yapısıyla bölümler halinde tanıtır. Her bölümde ayrı ayrı anlatılan pek çok semt ve mekânın tasvir edildiği Hevesnâme İstanbul'un ilk kimlik kartı sayılabilir. Nitekim Tâcîzâde'nin eseri, daha sonraki dönemlerde yazılacak bazı mesnevilerde İstanbul'a dair bölümler açılmasına örnek teşkil edecek ve şairlerin bakışlarını şehre daha çok yöneltmelerine vesile olacaktır." (Pala, 2010, s. 194)

İstanbul'un üstü ve geçmişi kadar altında yatan Eyüb Sultan, Telli Baba, Aziz Mahmud Hüdayi, Ebul Vefa Hazretleri, Yahya Efendi, Sümbül Efendi, Derviş Ali, Cafer Ağa, Ahmet Turani Hazretleri gibi zatların varlığı yanında padişah türbe ve kabirleri de şehrin kimlik kazanması ve Türkleşmesinde önemli rol oynamıştır. Bu sebeple Yahya Kemal "Türklüğün yaratmış olduğu bütün şehirler arasında İstanbul bütün beşeriyetin hayalinde sihr ü efsunlu bir yer tuttu. Beşeriyet durdukça hayalinden Türk İstanbul silinmeyecektir." (Yahya Kemal, 1990, s. 36) sözleriyle "Türk İstanbul" kavramını öne çıkartarak 1453'ten sonra şehrin adım adım Türk kimliğine sahip olduğuna ve baştan imar edildiğine vurgu yapar. Ayrıca fetih öncesinden kalma Bizans yapıları da korunarak şehrin eski kimliğinin üzerine Türk mührü vurulduğunu gururla ifade eder.

"Yahya Kemal, ne zaman memleketin nüfusundan söz edilse ölüleri de hesaba katmak gerektiğini söylerdi. Coğrafya, üzerinde yaşayanlarla karıla karıla vatan hâline gelir; mezarlar ve mezarlıklar bu sancılı vatanlaşma macerasının somut şahitleridir. Her mezar, toprağa basılmış bir mühür ve tarihe düşülmüş bir not olarak görülmelidir. 'Şahide'ler, sadece mezarda yatanın kimliğine değil, bir medeniyete, bir varoluşa da şahitlik eder. Bu bakımdan mezarlıkları yok etmek, nüfus kayıtlarını silmek gibi, müstevilere yaraşır bir barbarlıktır. Yok olan mezarlar ve mezarlıklarla birlikte, bu coğrafyada yaşayanlar ve yaşananlar hakkında en sahih bilgiler de uçup gider. Bir kültürün tarihini mezarlıklardan yola çıkararak yazmak mümkündür." (Ayvazoğlu, 2010, s. 34)

Ölümü atalarla sohbet etmek olarak gören, bir odadan çıkıp diğerine geçmek gibi doğal algılayan Yahya Kemal için mezarlıklar, aynı zamanda o toprakların vatanlaşmasında, kimlik kazanmasında, sahiplenilmesinde son derece önemlidir. Türk şehirleşmesinde mezarlıkların şehrin dışında, ücra yerlere değil şehrin merkezlerinde yapılması, ölümle hayatın iç içe oluşunu göstermesi kadar orada yatan kişilerin de varlığına ihtiyaç duyulduğunu işaret eder.

"...Yahya Kemal, yazılarında ağırlıklı olarak Anadolu'nun, Rumeli'nin ve İstanbul'un önemi üzerinde durur. Zira bu 3 coğrafyanın fethedilmesiyle yekpare, bütünlüklü bir Türk vatani ortaya çıkmıştır. Fiziksel anlamda yekpare Türk vatani uzun yıllar süren hayatı boyunca yeni, özgün bir Türk milleti üretmişti. Bu millet, Orta Asya'da yaşayan atalarından biraz farklı, yeni bir Türk milleti idi." (Çetin, 2013, s. 22)

Bu durum mekânla insan arasındaki ortaklığı, birlikteliği ve birbirini etkileme gücünü ortaya koyar. Yani hem mekân insanı şekillendirmiş hem de insan mekâna kendinden bir maya katmıştır.

Yahya Kemal, hem saltanatın ve hilafetin merkezi olması hem de şehrin tarihsel öneminden dolayı İstanbul'a özel bir yer ayırmış, pek çok semtini şiirlerinde ayrı ayrı işlemiştir. Öyle ki ona göre İstanbul'u anla(t)mak Türk kültür ve medeniyetini anla(t)maktır; Anadolu'daki bin yıllık Türk varlığını belgelerle ispatlayarak buralarda kopmaz kökler salmaktır; Türkleri geldikleri Orta Asya bozkırlarına göndermek hevesiyle yüzlerce yıldır adım adım ilerleyen haçlı zihniyetine karşı kültürel bir darbe indirmektir; Anadolu'ya Türk mührünü vurmaktır; Türklerin barbar ve vahşi olduğu yönündeki Batılı teze karşı Türk şehirciliği, insanı ve medeniyetini anlatarak hoşgörü temelli Türk kimliğini inşa etmektir. "Yahya Kemal'e göre İstanbul, vatanın özetidir... Böylece İstanbul, sadece bir siyasî başkent olmaktan çıkar, millî ruhun en iyi yoğrulduğu ve aksettirildiği bir mekân olur." (Doğan, 2008, s. 167)

Kendi Gök Kubbemiz'de (Yahya Kemal, 2012) yer alan Süleymaniye'de Bayram Sabahı'nda mekânla zamanı; hâl ile geçmişî örtüştürerek mistik ve tarihî bir atmosfer oluşturur. Geçmiş bağlanma, ataların mirasını her fırsatta yâd etme, tarihin gösterişli günleriyle avunma ve en önemlisi de mekân ile zamanın daha şiirin isminden itibaren ayrılmaz biçimde ele alınması şiirin kronotop kavramı üzerine bina edildiğini işaret eder. Mekân, kişiyi alarak geçmişin şanlı günlerine götürür. Bakhtin'in ifade ettiği gibi "Edebiyatta kronotop aracılığıyla zaman ete kemiğe bürünür; mekan, yine aynı yolla zaman ve tarih tarafından anlamlandırılır." (Bakhtin, 2001, s. 28)

"Bu saatlerde Süleymaniye târih oluyor." (Yahya Kemal, 2012, s. 3)

"Senelerden beri rü'yada görüp özlediğim

Cedlerin mağfîret iklimine girmiş gibiyim." (Yahya Kemal, 2012, s. 4)

dizeleriyle mekân, kişiyi zamansal bir yolculuğa çıkartır; şairin ilhamını harekete geçirir. Milletten en önemli mimari yapıları arasında gösterdiği Süleymaniye Camii'nde toplanan insanları,

"Dili bir, gönlü bir, imanı bir insan yığını

Görüyor varlığının bir yere toplandığını;" (Yahya Kemal, 2012, s. 4)

ifadeleriyle niteleyerek mekân-insan bağı kurar; millet kavramını şiirin mistik havası içinde tanımlar. Âdeta İstanbul'u fethetmek, Süleymaniye'yi yapmak için Malazgirt ovasından yürüyen Türkoğlu, asırlar ötesinden seslenmektedir. "Yeri fethetmek için gelmiş o fâtilh nesle." (Yahya Kemal, 2012, s. 23) Bu yönüyle Süleymaniye, geçmişteki şanlı günlere dönük bir hareket noktası olması bakımından önemli bir mekân unsurudur. Şiirin sonunda;

“Ulu mâbedde karıştım vatanın birliğine

Çok şükür Tanrı'ya, gördüm, bu saatlerde yine

Yaşıyanlarla berâber bulunan ervâhı.” (Yahya Kemal, 2012, s. 6)

dizeleriyle anlam eksenini toparlar ve ecdadın zaferlerine Süleymaniye'den gidilir.

Türklerin şehir kurmada, inşa ve imar etmede medeni kabiliyet ve millî kudretlerinin yüksek olduğunu dile getiren Nurullah Çetin, Anadolu'daki Türk şehirlerinin genellikle bir külliye ve kale etrafında inşa edildiğini vurgulayarak Yahya Kemal'in de bu hususlar üzerinde durduğunu ifade eder.

“İnsanlar, bu merkezlerde toplanarak milletleşmişlerdir. Aynı camiye gitmişler; orada beraber ibadet etmişler; caminin avlusunda birlikte abdest almışlar; ezan vaktini beklerken sohbet etmişler; aynı hamama gitmişler; hamam safaları yapmışlar; birlikte eğlenmişler; şarkılar türküler söylemişler; oyun oynamışlar; oğullarına hamamda kız beğenmişler; hamamda birbirlerinin ayıplarını görüp dedikodularını yapmışlar; aynı darüşşifaya gitmişler acılarını paylaşmışlar; aynı medresede okumuşlar; ortak bilgi ve değerlerle yetişmişler ve aynı mezarlıkta gömülmüşler. (Çetin, 2013, s. 19)

Yahya Kemal'in *Kendi Gök Kubbemiz* adlı şiir kitabında 81 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerden 26 tanesinin; *Eski Şiirin Rüzgârıyla* adlı şiir kitabında 70 şiir bulunmakta ve bunların 14 tanesinin ismi doğrudan mekânlardan oluşmaktadır. Şiirlerinin sadece isimlerinden yola çıkılmış olsa dahi Yahya Kemal'in mekânlar konusundaki hassasiyeti fark edilmeye yetecektir.

Vatan topraklarının bir bir elden gitmesi ve özellikle de Balkanların kaybedilmesi devlet ve millet üzerinde katastrofik bir etki yaratmış; psikolojik bir yıkıma sebep olmuş; millî kimliğin yeniden tanımlanmasını zorunlu hâle getirmiştir. Öyle ki kimliğin önemli bir kanıtı olan vatanın sınırları çizilmekle birlikte o sınırlarda yer alan mekânların içeriklerinin de tarih bilinciyle doldurulması gerektiği düşünülmüştür. Açık Deniz şiiri böyle bir ruh hâlinin ürünüdür.

Yahya Kemal'in vatana bakışında dikkat çeken bir ayrıntı da Itrî şiirinde yer alır. Burada şairin uzaktaki fethedilmiş toprakları uzak diyarlar ifadesiyle karşılaması ve kelime grubunun sonuna ayrılma ekini getirmesi karşısında, alt dizede vatan üstünde ifadesine bulunma ekini getirmesi, kaybedilmiş topraklara karşın asıl vatanın Anadolu olduğu ve buraların muhafazası düşüncesini çağrıştırmaktadır. Çünkü ayrılma ekindeki uzaklaşma anlamı, bulunma ekindeki durumu mekânla birleştirmiş ve şiirin mesajını ortaya çıkarmıştır.

“Tâ Budin’den Irak’a, Mısır’a kadar,

Fethedilmiş uzak diyarlardan,

Vatan üstünde hür esen rüzgâr,” (Yahya Kemal, 2012, s. 9)

Şiirlerinde İstanbul’a özel bir değer yükleyen Yahya Kemal, “Sâde bir semtini sevmek bile bir ömre değer.” (Yahya Kemal, 2012, s. 12) dediği İstanbul’u dünyadaki diğer şehirlerden ayrı bir yere koyar. Sis şiirinde İstanbul’u karamsar bir tablo içinde tanıtan Tevfik Fikret’e gönderme yaparak onu “Bir devri lânetiyle boğan şâir...” (Yahya Kemal, 2012, s. 15) diye niteler. Üsküdar, fethi gördüğü için şanslıdır; Koca Mustâpaşa, ücra ve fakir İstanbul’dur; Fenerbahçe, vatanın en gerçek, en sevilmiş ve üç taraftan denizin sardığı yerdir; Çamlıca, cananla birlikte çıkılan eşsiz tepedir. Kısaca İstanbul semt semt, sokak sokak millî zevk ve kimliğin sindiği mekândır. İstanbul’un yalnızca mimarisi; Kanlıca’da, Çamlıca’da her telinde vatan nağmelerinin estiği musikisi bile Türklüğün en güzel örneklerini barındırmaktadır. Şiirlerine sıkça konu ettiği Üsküdar’ın ışıklarının yanması dahi mekânın Türk olması için yetmektedir. “Sizlersiniz bu ânı ışıklarla Türk eden!” (Yahya Kemal, 2012, s. 20)

Koca Mustâpaşa şiiri başlı başına mekâna yüklenen kimliğin bir göstergesidir. İstanbul’un farklı yaşam biçimlerini şiirlerinde bir araya getiren Yahya Kemal, bu eserinde fetihten beri beş yüz senedir mümin, fakir, fakirliğin mutluluk tarafını görebilen, yoksul, manevi anlamda hep berrak, ölümü tevekkülle karşılayan, ölümü atalarla sohbet etme olarak gören, bir adım attığında sevdikleriyle kucaklaşacak gibi ölümü arzulayan, ahiretle dünyayı çok yakın âdeta birbirine komşu olarak gören, şükür sahibi ve kenarda kalmış Koca Mustâpaşa’yı toplumsal yapısı, tarihi, kültürü ve mimarisiyle bütün olarak anlatır. Millî kimlik bu semte bütün unsurlarıyla sinmiştir. “Öyle sinmiş bu vatan semtine milliyetimiz” (Yahya Kemal, 2012, s. 26) İdeal olan Türk milleti, bozulmamış insanlar topluluğu olan Koca Mustâpaşalılar gibi olmalıdır.

“Fatih’in Ayasofya’ya gösterdiği özel itina, hem farklı inançlara gösterdiği saygıyı hem de sanat eserlerine verdiği değeri ifade ediyordu. Muazzam bir zafer alayı ile Ayasofya’ya geldiği gün, mozaikleri ganimet malıdır diye koparmakla meşgul bir yeniçeriyi ‘Binalar benim malımdır, ne hakla onu bozuyorsun?’ diyerek asâsıyla vurup engellediği biliniyor. Bu iki yönlü itinanın başka bir anlamı daha vardı: İstanbul’a, bir zamanlar taşıdığı Doğu’yla Batı’yı birleştirme fonksiyonunu yeniden kazandırmak. Bu birleşme sadece siyasî ve iktisadî değil, aynı zamanda kültürel bir anlam taşıyordu. Osmanlıların bu hedefe şuurlu olarak yöneldiklerini söylemek, abartmak değildir. Bizans’ın abidevî eserleri bunun için korunmuş, birçok kilise, dış yüzleri Osmanlı üslûbunda koruyucu bir tabakayla kaplanarak bugünlere ulaştırılmıştır. Yahya Kemal, Koca Mustâpaşa şiirinde, bir Rum mühtedisi olan Koca Mustafa Paşa’nın Hagios Andreas Manastırı’nı nasıl camiye çevirdiğini, bütün mal ve mülkünü vakfettiği camiin etrafında ‘Türk’ün asude mizacıyla Bizans’ın kederi’nin birleşerek nasıl bir ruhanî atmosfer ve benzersiz bir İstanbul peyzajı oluştuğunu anlatır.” (Ayvazoğlu, 2010, s. 16)

Koca Mustâpaşa, tarihle hâlin birleştiği mekândır. Orada Doğu ile Batı'nın, haç ile hilalin sentezini görmek mümkündür.

“Türk'ün âsûde mizaciyle Bizans'ın kederi

Karışıp mağfîret iklimi edinmiş bu yeri.” (Yahya Kemal, 2012, s. 27)

Bizans'a ait olan kederi dahi ötekileştirmeyen Yahya Kemal, fethin mucizesi ile gurur duyar. Öyle ki tek bir semti bile geçmişin eşsiz izlerini taşımaktadır.

“Bu geniş ülkede, binlerce lâtif illerde,

Nice yıl, cedlerimiz kökleşerek bir yerde,

Manevî varlığının resmini çizmiş havaya.

-Ki bugün karşılaşan benzetiyor rü'yaya.-” (Yahya Kemal, 2012, s. 28)

Geçmişin ihtişamlı günlerinde kaybolan şair, bir rüya olarak nitelendirdiği bu hâlden uyanınca artık o öz varlık olan manzaradan koptuğumuzu, artık eskiye dönmenin neredeyse imkânsız olduğunu üzülen dile getirir. Yahya Kemal mekândan yola çıkan hemen bütün şiirlerinde geçmişe giderek kendisine bir kök arar. Dolayısıyla mekânlar, kimliğin gizlendiği yeri işaret eden birer anahtardır. Ancak artık o toprakların, o atmosferin, o ruhun geri gelmesinin mümkün olmadığı gerçeği de kabullenilir; geçmişe tahassürle bakılır ve nihayet o hülyadan ayrılarak yeniden hâle dönülür. Çünkü Yahya Kemal, geçmişin izini süren bir hülya adamıdır. Onu hülyaya, kimlik arayışına, varlığı ispata sürükleyen hareket noktası da Türk kültürünün izlerini taşıyan mekânlardır.

“Kopmuşuz bizler o öz varlık olan manzaradan.

Bahseder gerçi duyanlar bir onulmaz yarıdan;

Derler: İnsanda derin bir yaradır köksüzlük;

Budur âlemde hudutsuz ve hazîn öksüzlük.

Sızlatır bâzı saatler dayanılmaz bir acı,

Kökü toprakta kalıp kendi kesilmiş ağacı.

Rûh arar başka tesellî her esen rüzgârda.

Ne yazık! Doğmuyoruz şimdi o topraklarda!” (Yahya Kemal, 2012, s. 29)

Yahya Kemal, kaybedilen Balkan topraklarına olan özlemini her fırsatta dile getirir. Kaybolan Şehir’de;

“Fîruze kubbelerle bizim şehrimizdi o;

Yalnız bizimdi, çehre ve rûhiyle bizdi o.” (Yahya Kemal, 2012, s. 43) der.

Böylece şehirlerin de bir ruhunun bulunduğunu, o ruhun Türk kimliği ile paydaş olduğunu vurgular. Bursa ile Üsküp’ü birbirinin devamı olarak görür; Osmanlı Devleti’nin kurulduğu toprakların o ruhu taşıması gibi Üsküp’ün de Yıldırım Beyazıd Han diyarı olduğunu ve o ruhu yansıttığını dile getirir. Tarihî, kültürel diğer mekânların anlatımlarında olduğu gibi Üsküp anlatılırken de şehrin kimliği olan isimlerden hareket edilerek tarihî bir atmosfer oluşturulur.

Ölüm anını hayal ederken bile vatana duyduğu özlemi dile getiren Yahya Kemal, vatan denilen toprağın anlam kazanmasını sağlayan unsurlara defalarca hayran olur.

“Eğer mezarda, şafak sökmiyen o zindanda,

Cesed çürür ve tahayyül kalırsa insanda,

-Cihan vatandan ibârettir, itikadımca-

Budur ölümde benim çerçevem, murâdımca:

Vatan şehirleri karşımda, her saat, bir bir,

Fetihler ufku Tekirdağ ve sevdiğim İzmir,

Şerefli kubbeler iklimi, Marmara'yla Boğaz,

Üzerlerinde bulutsuz ve bitmiyen bir yaz,

Bütün eserlerimiz, halkımız ve askerimiz,

Birer birer görünen anlı şanlı cedlerimiz,

İçimde dalgalı Tekbîr'i en güzel dinin,

Zaman zaman da ‘Nevâ-kâr'ı’, doğsun, Itrî'nin.

Ölüm yabancı bir âlemde bir geceyse bile,

Tahayyülümde vatan kalsın eski hâliyle.” (Yahya Kemal, 2012, s. 48)

Sonuç olarak Yahya Kemal, Batı'nın Türkleri önce Avrupa'dan sonra Anadolu'dan atma düşüncesine karşı bir savunma geliştirmiş ve Şiirlerinde mekânı merkeze koyarak bir kimlik inşası geliştirmeye çalışmıştır. Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinde yeniden tanımlanması gereken kimlik, bir anlamda son kale olan Anadolu'da tutunmanın da önemli bir adımı olarak görölmekteydi. Bu düşüncelerle toprak, vatan, millet ekseninde geçmiş zamanın Şanlı günlerine köprü atan Şair, bir sentez düşüncesiyle mutluluğu hem güzel tarihî anlarda arar hem de ideal Türk tipinin o dönemin yaşantısında olduğunu işaret eder. Böylece Şiirleri mekân-tarih-kimlik üçgeninde ideal olan kolektif ve bireysel kimliğu yansıtır. Mekânın kimlik taşıması, üzerinde yaşayanlar kadar altında yatanlarla da ilgilidir. Bu sebeple Yahya Kemal tarihin sayfalarında ve milletin hafızasında yer edinmiş tarihî, dinî ve toplumsal kimliğu olan zatlari, mezarlıklari, türbeleri; mimari yapıları, müziğu, yaşam biçimlerini bütünüyle kimliğu belirleyicisi olarak kabul eder ve mekânı bütüncöl bir yaklaşımla ele alarak Anadolu'daki Türk varlığuını ispat edip sağlamlaştırmayı; Batı'nın yayılmacı, yıkıcı, yok edici düşüncesine karşı bir antitez geliştirmeyi hedefler.

Kaynakça

- Akçam, T. (2008). Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik* (s. 54-55). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akçura, Y. (1978). *Türkçülük Türkçülüğün Tarihî Gelişimi*. İstanbul: Türk Kültür Yayını.
- Atabay, M. (2008). Anadoluculuk. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik*. içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ayvazoğlu, B. (2010). İstanbul Kültürü ve Estetiği. A. E. Bilgili içinde, *Şehir ve Kültür: İstanbul*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnavaldan Romana (Der. Sibel Irzık)*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çetin, N. (2013). *Yahya Kemal Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Doğan, A. (2008). Yahya Kemal'in İstanbul'u. *Türkiyat Araştırmaları HÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü*.
- Gökalp, Z. (1976). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1970). *Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Kaplan, M., Enginün, İ., & Emil, B. (1993). *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865-1876*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
- Lodziak, C. (2003). *İhtiyaçların Manipülasyonu Kapitalizm ve Kültür (Çev. Berna Kurt)*. İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Maalouf, A. (2000). *Ölümcül Kimlikler (Çev. Aysel Bora)*. İstanbul: YKY.
- Pala, İ. (2010). İstanbul: Dizelerin ve Cümlelerin Müstesna Şehri. A. E. Bilgili içinde, *Şehir ve Kültür: İstanbul*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Smith, A. D. (1994). *Millî Kimlik (Çev. Bahadır Sina Şener)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A. D. (2002). *Ulusların Etnik Kökeni*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Taştan, Y. K. (XI/2 Kış 2012). Kanonik Topraklardan Ulusal Vatana: Balkan Savaşları ve Türk Ulusçuluğunun Doğuşu. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*.
- Yahya Kemal. (1990). *Mektuplar Makaleler*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Yahya Kemal. (2012a). *Eski Şiirin Rüzgârıyla*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Yahya Kemal. (2012). *Kendi Gök Kubbemiz*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.